

6. A stratégia szükségessége

6.1. Magyarország mai helyzetében bármiféle "modernizációs" program kialakításánál elkerülhetetlen az információs társadalom jelenségeinek a kellő súlylyal történő figyelembevétele és azokra a megfelelő magyar reagálás stratégiájának kidolgozása.

Szükség van erre többek között azért, mert

- az információs társadalom jelenségeinek fentiekben tárgyalt globális jellege következtében azok terjedése nem fog "a határnál megállni", hanem a magyar gazdaság és társadalom intenzív nemzetközi kapcsolatai következtében "akár akarjuk, akár nem" hatással lesz ránk is;
- a sok tekintetben át- ill. újjáalakuló magyar ipar számára alapvető fontosságú a legkorszerűbb informatikai és távközlési eszközök, valamint az ezekre épülő szervezési és működtetési módszerek bevezetése;
- az információs forradalom alapjául szolgáló informatikai és távközlési területek egyes részein a hazai kutatás és ipar rendelkezik olyan **jó adottságokkal**, amelyek lehetővé tehetik a nemzetközi munkamegosztásban való hatékony részvételt (erős szakembergárda, épülő korszerű távközlési infrastruktúra, intézményes támogatási rendszer (NIIF), az elmúlt 5 év összességében a régióban Magyarországon a legmagasabb az egy főre eső információ-technológiai beruházások értéke);
- a "földrajzi" tényezők jelentőségének a 2. fejezetben említett háttérbe szorulása **különleges lehetőséget és kihívást jelent a kis országok állampolgárai és gazdasági szervezetei számára**: nem kell az élenjáró országokban fizikailag jelen lenni ahhoz, hogy a nemzetközi társadalmi-gazdasági életbe (termelés, kutatás-fejlesztés, kultúra stb.) valaki eredményesen bekapcsolódjék. A továbbra is szükséges személyes kapcsolatok részben hálózaton keresztül is ápolhatóak.

6.2. A stratégia fő célkitűzéseinek meghatározásához az emberi tőkét is figyelembe kell venni

A legfejlettebb országok határozott célokat tűztek ki az információs társadalommal kapcsolatos stratégiájukban. Az Egyesült Államokban például a gazdaság növekedését jelölte meg alapvető célként. A gazdasági növekedés következményeként kezel olyan jelenségeket, mint a termelékenység növekedése, az amerikai termékek nemzetközi versenyképességének fokozása és az állampolgárok életminőségének javítása. Japánban ugyanezeket a célokat alternatív módon fogalmazták meg azáltal, hogy előtérbe helyezték az intellektuálisan kreatív társadalom fogalmát és erőteljesen koncentráltak egyes, ezzel közvetlenül összefüggő

specifikus társadalmi problémáknak (foglalkoztatás, környezet, egészség, oktatás, nyílt társadalom stb.) információs társadalmi eszközökkel történő megoldására.

Az amerikai és japán célok Magyarország számára is mintául szolgálhatnak. Magyarországon azonban a célrendszert ki kell bővíteni olyan speciális célokkal, amelyek az ország elmaradottságának felszámolásával és a társadalmi modernizáció minél gyorsabb és hatékonyabb végrehajtásával kapcsolatosak. Nevezetesen a magyar információs társadalmi céljai között a társadalom emberi tőkéjének fejlesztését is meg kell jelölni.

Itt a legfontosabb feladatok:

1. a globális információhoz való szabad, könnyű és olcsó hozzáfutás univerzális biztosítása;
2. az oktatási és a tudományos alkalmazások kifejlesztésének és elterjesztésének ösztönzése és finanszírozása;
3. az életminőség javítását szolgáló jelentős alkalmazások ösztönzése és finanszírozása, elsősorban az egészségügy és a környezetvédelem területén;
4. a bürokrácia leküzdését biztosító alkalmazások és szolgáltatások (például az állami bürokrácia funkcióit helyettesíthető információs adatbázisok és on-line engedélyezések) ösztönzése;
5. a demokrácia továbbfejlődését szolgáló alkalmazások és szolgáltatások (például elektronikus népszavazások és választások, valamint a népesség közvetlen politikai véleménynyilvánításának egyéb formái) ösztönzése.

A stratégiai tervezésnek különösen érzékenynek kell lennie a változás globális vonatkozásaira. Az "információs korszak" újfajta hatalmi-politikai játszmaának tétje a nemzeti informatikai iparok nemzetközi versenyképességének fokozásán keresztül jutni fejlődési tempópélőnyhöz vagy modernizációs felzárkózási lehetőséghez. Ebben a versenyben az informatikai iparok teljesítőképessége és az elért technikai szint csak az egyik meghatározó mozzanat. A társadalom teljesítőképességének, kreatív erejének titka a szellemi tőkében rejlik. Kulcskérdés tehát a *minőség* mellett a *tömegesség* válik, hiszen a kedvező hatások igazából csak adott nagyságrend felett számottevőek. Éppen ezért a **kulturális hátrányok újratermelése és a regionális elmaradottság fennmaradása komolyan veszélyeztet mindenfajta társadalmi programot**. (Ne feledjük: a világon az analfabéták abszolút száma nő, még ha arányuk csökken is.)

6.3. Az információs társadalom alapvető elemeit magán vállalkozói alapon kell létrehozni, de az államnak is jelentős szabályozó és katalizáló szerepe van, különösen a kezdeti időszakban.

Fontos először is szétválasztani az állam és a magánszféra feladatait. Az információs társadalom "felépítése", vagyis az infrastruktúra, a technológia, a szolgáltatások létrehozása alapvetően az üzleti élet feladata. Az állam a törvények és szabályozások megalkotásával, a keretek megrajzolásával, pozitív példamutatással és talán a legfontosabbal, az oktatással játszik meghatározó szerepet a folyamatban. Nem lehet eleget hangsúlyozni, hogy a korszak legfontosabb jellemzője az olcsó mikrochip és az olcsó kommunikáció. Mivel a profitorientált magánszektor leghatékonyabb árcsökkentő tényezője a verseny, az állam a monopóliumok megszüntetésével, a bürokratikus szabályozások korlátainak lebontásával, a minél szabadabb

verseny engedélyezésével biztosíthatja az információs társadalom kiépülésének ezt az "olcsósági" feltételét.

Ki kell azonban emelnünk, hogy az állam feladata lényegesen nagyobb az információs társadalom kezdeti fázisában, mint a kialakulást követően. Az információs társadalom gyors kialakulásához ugyanis szükség van egy ún. "kritikus tömegre", vagyis elegendő számú felhasználóra. Ezért nagyon fontos, hogy az állam segítse elindítani a "hólabdát", majd a lavina megindulása után hátrébb vonuljon. Az államnak ösztönöznie kell az állampolgárok számítógéphez jutását (lehetővé téve a nagy számú felhasználó kialakulását), mind információ szolgáltatóként, mind információ vásárlóként fel kell lépni (növelve a piacot) és katalizálnia kell a "de facto" szabványok kialakulását, segítve az egyszerű használatot.

6.4. Az információs szolgáltatások a felhasználók széles köre számára kell, hogy elérhetők legyenek.

Ahhoz, hogy az információs társadalom fentiekben ismertetett tulajdonságai a ma vagy a közeljövő Magyarországon érvényesülhessenek, szükség van arra, hogy az információs társadalom szolgáltatásait el tudják érni mindazok, akiknek erre szükségük van. Ennek több feltétele van:

- a) *infrastrukturális feltételek:* a hálózati eléréshez szükséges országos fizikai infrastruktúra megléte
- b) *szolgáltatási feltételek:* annak biztosítása, hogy rendelkezésre álljanak mindazok a szolgáltatások, amelyekre a felhasználóknak szükségük lehet: pl. a nemzetközi számítógép-hálózatok elérése, hazai információs szolgáltatások, az ügyintézés különböző (pénzügyi, kereskedelmi, adminisztratív stb.) eszközei;
- c) *tudati feltételek:* tájékoztatás és propaganda az igények felkeltésére, oktatás és képzés, konzultációs lehetőségek biztosítása stb.

és természetesen a mindezeket lehetővé tevő

- d) *pénzügyi feltételek:* olyan árstruktúra és -színvonal kialakítása, amely biztosíthatja a szolgáltatások tényleges értékének megfelelő, megfizethető árak alapján a szolgáltatók számára is befektetéseik jövedelmező megtérülését is lehetővé tevő fizetőképes keresletet.

A jelenlegi magyarországi helyzetet az jellemzi, hogy a szélesebb értelemben vett "akadémiai" felhasználók (felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek, közgyűjtemények stb.) számára az IIF program kielégítő, esetenként a nyugat-európai színvonallal összemérhető infrastruktúrális és szolgáltatási feltételeket biztosít, gyakorlatilag térítésmentesen.

Az IIF folytatásaként indult NIIF program keretében célkitűzés ezeknek a szolgáltatásoknak a kiterjesztése a kutatók egy még szélesebb köre valamint a középiskolák számára.

Ugyanakkor a hálózati és információs szolgáltatások kialakulóban lévő piacán több hazai és külföldi vállalkozás is megjelenik, amelyek teljesen üzleti alapon nyújtják a szolgáltatásokat.

6.5. Komoly veszélyt jelenthet új társadalmi egyenlőtlenségek kialakulása az információs társadalomban.

Az információs forradalom következtében az információs technológia működtetésének képessége az országok közötti illetve a társadalmi egyenlőtlenségek egyik alapvető összetevőjévé válhat. Természetesen igaz az ellenkezője is: megfelelő stratégia alkalmazásával országok, régiók a gazdasági fejlettség hatalmi sorrendjében előrébb kerülhetnek (ez a hit élteti a jelen tanulmány kidolgozóit is).

Akik nem sajátítják el az információs technológiák kezelését, mind gazdasági alanyként, mind állampolgárként hátrányba kerülnek. Mint munkavállalók lassan a munkaerőpiac peremére szorulnak, mint vállalkozók hátrányos helyzetből indulnak az üzleti versenyben.

A gazdaság különböző szféráiba egyenletlenül tör be az információs technológia, így először a tudományos- és felsőoktatási intézményekben, egyes nagyvállalatoknál, a pénzügyi szférában és a nagy bürokratikus non-profit szervezetekben dolgozók találják szembe magukat az információs forradalom kihívásaival. Egy korábban jobban fizetett rétegnek tehát jelentős státusvesztéssel kell számolnia, ha nem tud az új helyzetnek megfelelni. A vállalkozók esetében a könyvvitel, a raktári készletek nyilvántartása illetve a piaci információk beszerzése és a szakmai ismeretekhez való hozzájutás teszi szükségessé az informatikai jártasságot.

Könnyen kialakulhat tehát egy olyan társadalmi tagozódás, ahol az információ-szegényeket hatalmas gazdasági és politikai szakadék választja el az információ-gazdagoktól. Mivel informatikai kultúránk igen kezdetleges, valós annak a veszélye, hogy az információ-szegények alkotják majd a társadalom túlnyomó többségét. Ez a polarizáció nem kívánatos.

- Nem kívánatos az informatikai polarizáció, mivel az informatikai ismeretek széleskörű hiánya csökkenti a munka termelékenységét. A világpiaci versenyben csak úgy maradhatunk talpon, ha növeljük a termelékenységet, hacsak nem akarjuk csökkenteni a munkaerő költségeit - azaz ha nem fizetünk alacsonyabb béreket.
- A társadalom informatikai meghasádsága könnyen vezethet politikai feszültségekhez és kulturális meghasádsághoz, hiszen egészen más kulturális univerzumban mozog az, aki ismereteit és kapcsolatait egy, az egész világra kiterjedő hálózaton keresztül szerzi be, és az, aki egy térben erősen lehatárolt világból meríti azokat.
- Alapvető demokratikus elvek szenvedhetnek csorbát. Ahogy az frástudás nélkül elvileg sem biztosítható a politikai esélyegyenlőség, úgy fokozhatja le az informatikai analfabetizmus a népesség jelentős részét másodosztályú állampolgárrá.

Nemzetközi adatok jelzik, hogy az új információs technológiák a társadalmi egyenlőtlenségeket újratermelik és növelik. Az Egyesült Államok-beli Internet használók 80%-ának felsőfokú végzettsége van és jövedelmük az átlagjövedelmet 30%-kal haladja meg. Kétszer annyi férfi van az Internet használói között, mint nő, és a használók 80%-a 18 és 45 év közötti. Az Internet a föld északi féltékéjére koncentrálódik, ott is a fejlett poszt-indusztriális országokra.

A modern tömegkommunikációs lehetőségek képesek arra, hogy tágítsák a szakadékat a birtokon belüliek és kívüliek között. **Az új médiumok az információs társadalomból kizárt embereket és országokat** - mivel szegényesek hálózati kapcsolataik, cenzúra uralkodik körükben, vagy a hozzáférést egyéb tényezők akadályozzák - **marginalizálják**. Az új birtokosok olyan szereplők, akik virtuális helyeket teremtenek üzleti céljaik számára. Az új tulajdon nélküliek bámszkozhatnak, fogyaszthatnak, de információt

nem hozhatnak létre. A bámészzkodók az információs társadalom választási joggal nem rendelkező tömegei. Az aktív szereplők szabják a törvényeket és aratják le a hasznot. A megkülönböztetés a láthatóságon múlik, mely a technológiától, a szoftvertől és a tartalomtól függ. A megfelelő virtuális jelenlét ma egy WWW állomás működtetésén múlik. Ugyanakkor az információs technológiákra is igaz az, ami a többi technológiára: nem önmagukban felelősek a forradalmi sikerekért vagy kudarcokért, hanem a felhasználásukat irányító, befolyásoló gazdasági-politikai környezet érdemi a glóriát vagy a kritikát.

6.6. Az információs szolgáltatásokhoz való hozzájutás szabályozása nem hagyható teljes mértékben a piacra.

Ha a jelenlegi tendenciák nem változnak meg, nő a társadalmi szakadék gazdagok és szegények között, s a távolodásban nagy súllyal esik latba az információs javak birtoklásában kialakult különbség. A piaci alapon formált árviszonyok esetleges hozzáférés- és fogyasztáskorlátozó hatása tehát hosszú távon nagyságrendekkel nagyobb társadalmi károkhoz vezethet, ha időben nem indulnak el korrekációs lépések. Ahol az információ csak egy áru a sok közül, vagy a jobb működés egyik feltétele, a felismert érdek mentén az *informatizálás folyamata önszabályozó, ön-inspiráló és profit-orientált*. Miközben tehát mindenfajta külső beavatkozás vagy tervezés nélkül is előretör, hajlamos rövid távon szembekerülni a társadalom értékrendjével és ezen keresztül *érdekeivel*. A hosszabb távú társadalmi érdek felismerésének az érvényesítésének az eszközei azonban a piacon kívül keresendők (gondoljunk csak a környezetvédelem helyzetére - méltán beszélhetünk "információs környezetvédelemről" is.)

A modernizációt az informatikával összekötő, sőt arra építő régiók és államok nem "úszhatják meg" látványos állami szerepvállalás nélkül. Az oktatási rendszer korszerűsítése nem tárcafeladat, hanem kor-kihívás. Az elmaradott térségek bekapcsolása egy jól működő információs infrastruktúrába (telefon- ill. teleház-mozgalom) nem kizárólag település- vagy foglalkoztatáspolitikai feladat, hanem a generációs versenyképesség alapjául szolgáló informatikai kultúra tömeges méretekben való megteremtésének előszobája.

6.7. A nehézségek és veszélyek ellenére kimondhatjuk, hogy az információs társadalom jelenségeihez való hatékony alkalmazkodás a fejlett világhoz való felzárkózásunknak ("kítőrésünknek") nagy lehetőségét jelenti, amelyre vonatkozó alapvető, stratégiai döntéseket tudatosan, a hazai társadalom, gazdaság és kultúra érdekeinek figyelembevételével kell az érdekelt szereplőknek (állam, társadalmi szervezetek, a gazdasági élet résztvevői) meghozniuk. Ezt a célt kell, hogy segítse a Nemzeti Informatikai Stratégia kidolgozása is.

